

## Effective Neighborhoods Characteristics in Land Acquisition and Promotion of Social and Neighborly Relations to Achieve People-Oriented Urban Planning (Case study: Mashhad)

Rostam Saberifar

Associate Professor of Geography and Urban Planning, University of Payame Noor, Tehran, Iran

E-mail: [r\\_saberifar@pnu.ac.ir](mailto:r_saberifar@pnu.ac.ir)



**How to Cite:** Saberifar, R. (2022). Effective Neighborhoods Characteristics in Land Acquisition and Promotion of Social and Neighborly Relations to Achieve People-Oriented Urban Planning (Case study: Mashhad). *Geography and Development*, 20 (68), 21-42.

**DOI:** <http://dx.doi.org/10.22111/J10.22111.2022.7000>

**Received:**

27 Decemner 2021

**Received in revised form:**

7 April 2022

**Accepted:**

1 June 2022

**Published online:**

25 August 2022

### ABSTRACT

When cities become the property of the municipality or the government, people do not feel a sense of belonging and responsibility as tenants of the city. For this reason, the municipality has to bear the cost of running and managing the city. The costs of managing and maintaining these collections are often met in the worst possible way. But if people feel belonging and start building places, they will accept the cost and responsibility of running the city. To test this hypothesis, the current study aimed to assess the reasons and contexts for this spirit by examining the views of people who are best prepared to manage and administer the city. The study method was descriptive and analytical. The required data were collected from a sample of 383 households in 13 urban neighborhoods of Mashhad. These data were analyzed using Spearman, regression, Friedman and ANOVA correlation coefficients. The results showed that the people who are most prepared to participate in the city administration process live in certain neighborhoods. In these neighborhoods, the perceptual-semantic, social, managerial-policy, physical and economic dimensions have suitable conditions. The prioritization of the relevant dimensions shows that the sense of belonging and ownership of the place has played a much greater role than the physical and managerial actions of the neighborhoods. Therefore, the best driver for the participation and presence of the people in the administration of the city is its administration by the people and with the help of the government.

**Keywords:**

Ownership,  
Management,  
Sense of belonging,  
Urban neighborhoods,  
Mashhad city.



© the Author(s).

**Publisher:** University of Sistan and Baluchestan

### Extended Abstract

#### 1. Introduction

When cities become the property of the municipality or the government, people do not feel a sense of belonging and responsibility as tenants of the city. For this reason, the municipality has to bear the cost of running and managing the city. Since these foundations often do not possess a distinguished and steady income, the costs of managing and maintaining these collections are often met in the worst possible way. But if people were to feel belonged feel belonging and started

building places, they would accept the cost and responsibility of running the city. Even though the municipality has a strong desire for people to return to the scene, apparently, achieving this goal is considered impossible. However, some experiences have shown that if this process is tested on a limited level, and after its shortcomings have been resolved, it will be possible to implement it on a wider level. To test this hypothesis, the current study aimed to assess the reasons and contexts for this spirit by examining the views of people who are best

prepared to manage and administer the city. Currently, the city of Mashhad is facing many problems in the field of belonging and attachment to the place, and many citizens have lost the desire to invest and improve the living conditions of their neighborhoods for many reasons, and due to the feeling of extreme inequality, they have very low participation in city management affairs.

## 2. Methods and Material

This study was applied in terms of purpose and descriptive and analytical in terms of method. The realm of this research was the city of Mashhad, which has 13 municipal districts and nearly 150 urban neighborhoods. To do so, first were identified the neighborhoods that seemed to belong the most to the place. That is, the neighborhoods that had carried out activities in the field of place making. On the next phase, it was attempted to determine the components that have left the most effect on the people's opinion. For this purpose, a sample of 383 person was selected from the population of about 3.5 million people in Mashhad. The required data of this group was collected using a researcher-made questionnaire. This questionnaire was validated by experts in terms of validity and reliability, before completion. The collected data were first summarized and classified. On the next step, the coding data was entered into SPSS software. The items were evaluated using a Likert scale. The values were measured by the terms very high, high, medium, low and very low. Finally, the collected data were analyzed using regression, Friedman and ANOVA models.

## 3. Results and Discussion

The collected information revealed that among the 150 neighborhoods in Mashhad, 13 neighborhoods can be considered as suitable neighborhoods. These neighborhoods were the ones that have the least signs of belonging to that place. In these neighborhoods, the situation of these indicators was better than the average of Mashhad city: social/behavioural abnormalities in public transport; social/behavioral abnormalities in parks and green spaces; social/behavioural abnormalities on sidewalks; social/traffic behavior abnormalities; Social/behavioral abnormalities-social at the neighborhood level and social harms. In addition,

these neighborhoods were the pioneers in paying municipal taxes. For this reason, these neighborhoods felt more responsible towards their city and neighborhood. Citizens in these neighborhoods are sensitive to the construction, development and development of their neighborhoods. Also, in all mentioned neighborhoods, at least one basic action was carried out with the support and direct role of the local people and it came to fruition. According to the theoretical foundations of the research, a set of factors was listed for this purpose and an attempt was made to measure and determine their real effect using statistical methods. In the first stage, in order to determine the relationships of these parameters with the possession of the place and the creation of strong social relations of the residents, multivariable regression was used. The findings of this section showed that there is a relatively strong correlation between independent and dependent variables. Standard coefficients were used to determine the intensity of the relationship. The characterized coefficients showed that the five determined dimensions have a strong and positive effect on the category of acquiring a place and restoring social relations. Meanwhile, the highest coefficient is related to the perceptual-semantic dimension. Friedman's test was used to rank the importance of each influencing factor. The findings represented the social and economic dimensions are the most important factors affecting the dependent variable and the management-politics dimension has the lowest average. F test was used to determine the difference in the influence of the investigated factors in the selected neighborhoods. The determined coefficients showed that there is a difference in all dimensions and this difference is significant at the 99% level. ANOVA analysis was used to determine the difference. The calculations of this model showed that Resalat, Reda and Mehrabad neighborhoods have a better condition in physical index. Beheshti and Farhangian neighborhoods showed better conditions in the social index. In Resalat, Resalat, Mehrabad, Beheshti and Farhangian neighborhoods, the management-policy index gained a suitable position. Finally, Resalat, Reda, and Mehrabad neighborhoods achieved the highest position in the perceptual-semantic index and in the economic

dimension. In general, it can be said that the people who have the highest readiness to participate in the process of city administration live in areas where their perceptual-semantic, social, managerial-political, physical and economic dimensions are in appropriate conditions.

#### 4. Conclusion

In this research, the relationship between different economic, social and cultural dimensions with the state of participation and sensitivity of people to the state of management and administration of the city was measured. The final findings showed that the perceptual-semantic, social, managerial-politicizing, physical and economic dimensions have a significant relationship with sensitivity to the city's fate and administration. Among these, the perceptual-semantic and social dimension has the most impact. There is also a two-way relationship between these concepts. That is, by improving the conditions of one, the improvement is achieved in others. In fact, in this process, a self-reinforcing cycle is formed. So that when the people of the neighborhood reach one of their goals with solidarity and cohesion, their determination and determination for the next cases increases. In addition, it was found that social and economic dimensions are the most effective among the indicators. Meanwhile, the management-politics index has the lowest average rating. In general, the significant impact of perceptual-semantic, social, economic, physical and management-politics

indicators on people's sensitivity to the fate and administration of the city was confirmed. Also, this effect varies in the general context of each neighborhood. A very important point that was determined in this research was that, contrary to the common belief, it is not the physics and structure of the neighborhood that enables people to feel a sense of possessiveness and belonging towards the city, but it's the effect of the perceptual-semantic dimension that creates the said feeling in them. This factor is also the basis for other positive consequences. In addition, the feeling of belonging and owning the place has not much relation with the income of the neighborhoods. This finding confirmed the prepared conceptual model. In fact, it was found that the process of city management and administration by the government and with the help of the people should be changed to city management by the people and with the help of the government. It was useful to apply the conceptual model extracted from the literature and world experiences in combination with the nature of the urban neighborhoods studied in the selected neighborhoods of Mashhad and the experimental use of this model. In fact, this application showed the efficiency of the model in evaluating the impact of each of the influencing components on explaining the concept of acquiring a place and revitalizing social relations at the level of urban neighborhoods.

**Keywords:** Ownership, Management, Sense of belonging, Urban neighborhoods, Mashhad city.

#### 5. References

- Abdulahi, M., Tawaklinia, J., & Sarafi, M. (2009). Theoretical study of the neighborhood concept and its redefinition with emphasis on the conditions of urban neighborhoods in Iran. *Journal of Human Geography Research*. No. 72, 82-103.  
[https://jhgr.ut.ac.ir/article\\_24452\\_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf](https://jhgr.ut.ac.ir/article_24452_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf)
- Akbari, H. (2015). Identification of urban damages and anomalies by different urban areas. research vice-chancellor of Mashhad University, Mashhad.
- Arabic, Zahra; Tavousi, Samira & Mousavi, Samia (2015). The sense of neighborhood belonging and its role in social participation (case study: Tehran, Armenian neighborhood A), *Iran's social development studies*. Volume 9, No.33, 21-33.  
[https://jids.srbiau.ac.ir/article\\_10523\\_c019cb9110dc8e69970546073cdc1d92.pdf](https://jids.srbiau.ac.ir/article_10523_c019cb9110dc8e69970546073cdc1d92.pdf)
- Arcodia, C., & Whitford, M. (2007). Festival attendance and the development of social capital. In *Journal of convention & event tourism*, Vol. 8, No. 2, 1-18. [https://doi.org/10.1300/J452v08n02\\_01](https://doi.org/10.1300/J452v08n02_01)
- Behzad far, M., & Mahmoudi, P. (2008). Qualitative norms of designing people-centered urban spaces (freedom-centered), *Armanshahr*. No. 3, 32-48.  
[http://www.armanshahrjournal.com/article\\_32590\\_be62d6739fbc70ad99cb4f86bd985325.pdf](http://www.armanshahrjournal.com/article_32590_be62d6739fbc70ad99cb4f86bd985325.pdf)

- Brough, M., Bond, C., Hunt, J., Jenkins, D., Shannon, C., & Schubert, L. (2006). Social capital meets identity: Aboriginality in an urban setting. *Journal of Sociology*, Vol. 42, No. 4, 396-411.  
<https://doi.org/10.1177%2F1440783306069996>
- Carmona, M., Hitt, T., & Tisdell, S. (2014). *public places of urban spaces; Various dimensions of urban design*, translated by Fariba Qaraei, Zahra Ahri and Ismail Salehi. Press of University of Art, Tehran.
- Côté, J. E. (2005). Identity capital, social capital and the wider benefits of learning: generating resources facilitative of social cohesion. *London review of education*, Vol.3, No.3, 221-237.  
<http://dx.doi.org/10.1080/14748460500372382>
- De Donder, L., De Witte, N., Brosens, D., Dierckx, E., Verté, D., & Abuse, P. E. (2015). The Need for a Valid Risk Assessment Instrument. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 191, 1483-1488.  
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.583>.
- Evans, M., & Syrett, S. (2007). Generating social capital? The social economy and local economic development. *European Urban and Regional Studies*, Vol. 14, No. 1, 55-74.  
<https://doi.org/10.1177%2F0969776407072664>
- Franco, A., Schito, E. (2020). Definition of Optimal Ventilation Rates for Balancing Comfort and Energy Use in Indoor Spaces Using CO2 Concentration Data. *Buildings*. Vol.10, No. 8, 135-141.  
<http://dx.doi.org/10.3390/buildings10080135>
- Gardner, K. (2008). Keeping connected: security, place, and social capital in a 'Londoni' village in Sylhet. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol.14, No.3, 477-495.  
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2008.00513.x>
- Glaeser, E. L., Laibson, D., & Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The economic journal*, Vol. 112, No. 483, 437-458. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00078>
- Grootaert, C., Narayan, D., & Jones, V. (2004). *Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire*. World Bank, Working Paper, 18.
- Habibi, M., & Foroghifar, M. (2012). Finding solutions to attract people's participation in urban restoration projects based on game theory. *Fine arts*. No. 4, 5-14.  
<https://dx.doi.org/10.22059/jfaup.2013.51677>
- Heydari, A., & Behdadfar, N. (2015). Examining different aspects of the meaning of place from the perspective of architects and non-architects. *Bagh Nazar Journal*, No. 13, 117-128.  
[http://www.bagh-sj.com/article\\_41118\\_accf81afb7fcbbe9dbd50bebb323a27b.pdf](http://www.bagh-sj.com/article_41118_accf81afb7fcbbe9dbd50bebb323a27b.pdf)
- Jacobs, D. & Tillie, J. (2004). Introduction: Social Capital and Political Integration of Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 3, 419-427. <http://dx.doi.org/10.1080/13691830410001682016>
- Ketab-Allahi, K., & Zain-al-Salehin, F. (2015). Identifying and examining the position of new perspectives of urban design since the beginning of this century based on the criteria of conceptualization. *architecture and sustainable city boundaries*. Vol. 4, No. 1, 59-74.  
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25886274.1394.3.1.5.5>
- Leyden, K. M. (2003). Social capital and the built environment: the importance of walkable neighborhoods. *American journal of public health*, Vol. 93, No. 9, 1546-1551.  
<http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.93.9.1546>
- Markusen, A & Gadwa, A. (2010). *Creative placemaking*. National Endowment for the Arts, Washington, DC.
- McKenzie, K., Whitley, R., & Weich, S. (2002). Social capital and mental health. *The British Journal of Psychiatry*, Vol. 181, No. 4, 280-283. <https://doi.org/10.1192/bjp.181.4.280>
- Mihaylov, N., & Perkins, D. D. (2014). Community place attachment and its role in social capital development. *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*, Adel, Agery.
- Morsoosi, N., & Sahibi, M. (2008). Geographical analysis of the effect of social ecology on the physical development of the city, a case study of Mashhad. *Journal of Geography & Regional Planning*, No.1, 73-93.  
[https://grup.journals.pnu.ac.ir/article\\_30\\_f7d97c9e84f2714369f23622a6d88715.pdf](https://grup.journals.pnu.ac.ir/article_30_f7d97c9e84f2714369f23622a6d88715.pdf)
- Naqdi, A., Vahdat, S., & Sajjadzadeh, H. (2015). The role of social capital in place attachment in traditional neighborhoods (case example: Hamedan city neighborhoods). *Journal of Urban Sociological Studies*. No.18, 23-50.  
[https://urb.dehaghan.iau.ir/article\\_650733\\_e4e676ee0532876bc9539e83209a588a.pdf](https://urb.dehaghan.iau.ir/article_650733_e4e676ee0532876bc9539e83209a588a.pdf)

- Osborne, Martin J. (2004). *An Introduction to Game Theory*, Oxford (Oxford University Press), New York.
- Pancholi, S., Yigitcanlar, T., Guaralda, M. (2018). Place making for innovation and knowledge-intensive activities: The Australian experience, *Technological Forecasting and Social Change*, No. 146, 616-625. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.09.014>
- Portes, A., & E. Vickstrom (2015). Diversity, social capital, and cohesion. *Annual Review of Sociology* 37, No. 1: 461-479. [doi:10.1093/acprof:oso/9780198729624.003.0008](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198729624.003.0008).
- PPS. (2017). *What Is Placemakin? Project For Public Spaces*, City, Montihal.
- Rahnama, M. R., & Qolizadeh Sarabi, S. (2012). The role of municipal fees on housing prices in Mashhad city. *urban studies*. No. 3, 44-49. [https://urbstudies.uok.ac.ir/article\\_2756\\_907f8b926834adec331c74941c9c5b99.pdf](https://urbstudies.uok.ac.ir/article_2756_907f8b926834adec331c74941c9c5b99.pdf)
- Ruef, M., & Kwon, S.W. (2016). Neighborhood Associations and Social Capital. *Social Forces*, Vol. 95, No.1, 159-190. <https://doi.org/10.1093/sf/sow053>
- Saberifar, R. (2019). Analyzing the feeling of inequality and its effect on citizens' participation in the administration of megacities (case study: Mashhad city). *geography and urban-regional planning*. No.35, 142-163. [https://gaij.usb.ac.ir/article\\_5573\\_acc4cad4613d8cab76d0acf0f17fe62.pdf](https://gaij.usb.ac.ir/article_5573_acc4cad4613d8cab76d0acf0f17fe62.pdf)
- Saberifar, R., Khosravi Nozadi, L., & Bakshaishi, H. (2014). Urban planning based on experience. *Omid Danesh, Mashhad*. [https://jhgr.ut.ac.ir/article\\_24452\\_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf](https://jhgr.ut.ac.ir/article_24452_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf)
- Sabrifar, R., & Mohammadinia, N. (2022). The effect of social intervention on the improvement of marginal neighborhoods. Case example: Mehrabad neighborhood of Mashhad. *geographical space analysis*. No. 40, 83-108. <https://dx.doi.org/10.30488/gps.2020.202972.3107>
- Shujaei, D., & Partovi, P. (2014). Factors affecting the creation and promotion of sociability in public spaces with different scales in Tehran (case example: public spaces of two neighborhoods and one district in the 7th district of Tehran). *Bagh Nazar publication*. No. 12, 93-108. <http://ensani.ir/fa/article/download/345398>
- Strydom, W., Puren, K., & Drewes, E. (2018). Exploring theoretical trends in placemaking: towards new perspectives in spatial planning. *Journal of Place Management and Development*, Vol. 11, No. 2, 123-133. <https://doi.org/10.1108/JPMD-11-2017-0113>
- Thomas, E., Pate, S., & Rason, A. (2015). The crosstown initiative: Art, Community and Placemaking in Memphis. *American Journal of Immunity Psychology*, No.55, 74-88. <https://doi.org/10.1007/s10464-014-9691-x>
- Toolis, E. (2017). Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public space. *American Journal of Community Psychology*, No.59, 184-199. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12118>
- Varshoui, S., & Yousefi, A. (2009). Social inequality in the urban space of Mashhad. *Iranian Journal of Social Studies*, No.4, 152-184. [http://www.jss-isa.ir/article\\_23440\\_104077cd44130e88a901ef056598fbc6.pdf](http://www.jss-isa.ir/article_23440_104077cd44130e88a901ef056598fbc6.pdf)
- Wang, Q., Wang, H., Zhang, Z., Li, L., Liu, Y., & Perc, M. (2018). Heterogeneous investments promote cooperation in evolutionary public goods games. *Physica*, No.500, 570-575. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2018.02.140>
- Webb, D. (2013). Placemaking AND Social Equity: Expanding the Framework OF Creative Placemaking. *Journal of Entrepreneurship in the Arts*, Vol. 3, No.1, 35-48. <https://doi.org/10.1353/artv.2014.0000>
- Wilks, L., & Quinn, B. (2016). Linking social capital, cultural capital and heterotopia at the folk festival. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, Vol. 7, No.1, 23-31. <http://www.routledge.com/books/details/9780415539616/>
- Zarei, V. (2022). Pathology of crisis management caused by urban water runoff in metropolitan cities (case study of Abkoh area of Mashhad). master's thesis in the field of geography and urban planning, Payam Noor University, Mashhad.
- Zuma, B., & Rooijackers, M. (2020). Uncovering the potential of urban culture for creative placemaking. *Journal of Tourism Futures*, Vol. 6, No. 3, 233-237. <https://doi.org/10.1108/JTF-10-2019-0112>



## مشخصات محله‌ای اثر گذار در تملک مکان و ارتقای روابط اجتماعی و همسایگی

### برای دستیابی به شهرسازی مردم‌مدار (نمونه موردی: شهر مشهد)

دکتر رستم صابری فر

#### مقاله پژوهشی

#### چکیده

وقتی شهرها به مالکیت شهرداری یا دولت درمی‌آیند، مردم در مقام مستأجران شهر، احساس تعلق و مسئولیت نمی‌کنند؛ به همین دلیل، مالکان ناچارند خود هزینه اداره و مدیریت شهر را بر عهده گیرند. از آنجا که این نهادها، درآمد مشخص و پایداری ندارند، هزینه‌های اداره و نگهداری این مجموعه‌ها، اغلب از بدترین راه‌ها تأمین می‌شود. حال آنکه اگر مردم احساس تعلق کنند و دست به مکان‌سازی بزنند، هزینه و مسئولیت اداره آن را می‌پذیرند. برای آزمون این فرض، این پژوهش در نظر دارد با بررسی دیدگاه‌های مردمی که بالاترین آمادگی را برای مدیریت و اداره شهر دارند، دلایل و زمینه‌های بروز این روحیه را مورد ارزیابی قرار دهد. روش بررسی، توصیفی و تحلیلی بود. داده‌های موردنیاز، از نمونه‌ای به حجم ۳۸۳ خانوار از ۱۳ محله شهری مشهد گردآوری شد. این داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن، رگرسیون، فریدمن و آنوا تحلیل شد. نتایج نشان داد، مردمی که بالاترین آمادگی را برای مشارکت در روند اداره شهر دارند، در محله‌هایی زندگی می‌کنند که ابعاد ادراکی-معنایی، اجتماعی، مدیریتی-سیاست‌گذاری، کالبدی و اقتصادی آن‌ها در شرایط مناسبی قرار دارد. اولویت‌بندی ابعاد مربوط نشان می‌دهد که احساس تعلق و تملک مکان، نقش بسیار فراتری از اقدامات کالبدی و مدیریتی محله‌ها داشته است؛ بنابراین بهترین پیشران مشارکت و حضور مردم در اداره شهر، اداره آن توسط مردم و به کمک دولت است.

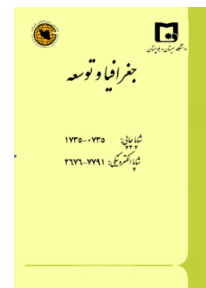
جغرافیا و توسعه، شماره ۶۸، پاییز ۱۴۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۶

تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۱/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۱

صفحات: ۲۱-۴۲



واژه‌های کلیدی:

مالکیت، مدیریت، احساس تعلق، محله‌های شهری، شهر مشهد.

#### مقدمه

قابلیتی، نیازمند آگاهی از شاخص‌ها و زیرهنجارهای متعددی است که اعمال و اجرای آن به راحتی ممکن نیست؛ در حالی که به کارگیری این استانداردها، مقدمه‌ای است که می‌تواند چگونگی ارتباط طراحی شهری با مردم‌مداری را نشان دهد (بهزادفر و محمودی، ۱۳۸۸: ۳۲)؛ اما اغلب نهادهای مدنی و به‌ویژه نهادهای عمومی، امور را کمتر به ذی‌نفعان واقعی می‌سپارند و تلاش خود را می‌کنند تا همه اجزا و عناصر را به قبضه خود درآورند و از این طریق، حاکمیت بلامنزاع خود را اعمال کنند؛ ولی اولین نتیجه محتوم چنین نگرشی، راندن مردم به حاشیه است. این روند به‌ویژه در شهرها، بسیار تأثیرگذار است؛ زیرا بسیاری از کالاها و خدمات

اغلب صاحب‌نظران عرصه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری بر این عقیده‌اند که جوامع بشری از اوایل قرن بیست و یکم تا به امروز، با یک رکود اجتماعی شدید مواجه شده‌اند که همین عامل سبب بروز شکاف‌های عمیقی بین مردم با شهرداری‌ها در فضاهای شهری شده است و رفع این مشکل را روی آوردن به شهرسازی مردم‌مدار می‌دانند (کتاب‌اللهی و زین‌الصالحین، ۱۳۹۵: ۶۴)؛ اما بهره‌گیری از این رویکرد، مشکلات فراوانی برای مدیران و مسئولان شهری به همراه دارد؛ زیرا رفتن به سمت چنین رویکردی، هم اقتدار بلامنزاع مسئولان را به چالش می‌کشد و هم بهره‌مندی از چنین

خود تصور کرده و به همین متاع اندک قناعت کند یا راهکاری اتخاذ کند که مردم، دوباره به جایگاه اصلی خود بازگردند و مالکیت شهر را به دست گرفته و شهرداری را به‌عنوان یک نهاد مدنی به خدمت بگیرند و با تأمین هزینه‌های لازم، خدمات موردنیاز را از این نهاد مدنی بخواهند. روشن است که راهکار مذکور، به‌شدت موردتوجه شهرداری و حتی نهادهای سیاست‌گذار است؛ اما اجرای آن نه‌تنها سابقه‌ای ندارد، بلکه چندان هم ساده به‌نظر نمی‌رسد؛ اما برخی از تجربیات اندک نشانگر آن است که اگر این روند در سطح محدودی مورد آزمون قرار گیرد و کم‌وکاستی‌های آن رفع شود، می‌توان آن را در سطح کلان‌تر هم مورد بهره‌برداری قرار داد. برای بررسی این چالش و راهکارهای مدیریت آن، تحقیق کنونی در سطح برخی از محله‌های شهر مشهد به آزمون گذاشته شد؛ زیرا این شهر هم‌اکنون با مشکلات عدیده‌ای در زمینه تعلق و دلبستگی به مکان مواجه بوده و بسیاری از شهروندان به دلایل متعدد، تمایل به سرمایه‌گذاری و ارتقای وضعیت زیستی محله‌های خود را از دست داده‌اند و به‌دلیل احساس نابرابری شدید، مشارکت بسیار پایینی در اداره امور شهر دارند (صابری‌فر، ۱۳۹۹: ۱۴۲).

### مبانی نظری و پیشینه تحقیق

فضا و شهر مردم‌مدار، جایی است که توسط مردم و با نظارت طراحان، شکل گرفته و مدیریت می‌شود. این در حالی است که شهرهای کنونی توسط دولت و نهادهای دولتی و کمترین دخالت مردم شکل گرفته و ساخته می‌شوند؛ اما واقعیت آن است که نقش اصلی فضاهای شهری، فراهم‌آوردن امکاناتی برای تسهیل روابط انسان‌ها با یکدیگر است؛ در نتیجه، اگر مردم در طراحی و ساخت شهر یا فضاهای شهری نقشی نداشته‌باشند، نسبت به آن احساس تعلق نخواهند کرد؛ اما اگر آن‌ها عالمًا و عامدًا در ساخت فضاهای شهری حضور و مشارکت داشته باشند، آن را درونی ساخته و

ارائه‌شده از نوع کالاهای عمومی بوده و وقتی تولید و عرضه شد، افراد بدون پرداخت هر نوع هزینه‌ای، قادر به استفاده از آن‌ها هستند (Wang et al, 2018: 572). از طرف دیگر، هر گاه انسان احساس مالکیت خود را از دست‌رفته ببیند، هیچ انگیزه‌ای برای حفاظت، نگهداری و ارتقای پدیده‌ای که ظاهراً مالکیت آن را از دست داده است، نخواهد داشت. فرد در این شرایط، بهره‌مندی موقت تلقی شده و چون حضور و استفاده خود را کوتاه‌مدت می‌بیند، تمام تلاش خود را می‌کند تا در مدت حضور، بالاترین سطح استفاده بکند که پیامد اصلی این روند، تناقض عمل جمعی خواهد بود (Osborne, 2004: 81)؛ یعنی افراد تصور می‌کنند اگر آن‌ها به استفاده حداکثری اقدام نکنند، دیگران منبع موردنظر را برداشت کرده و از بین می‌برند؛ بنابراین همگان بدون توجه به حفاظت و ارتقای منبع موردنظر، تنها به بهره‌برداری حداکثری از آن منبع فکر می‌کنند و نتیجه غایی این روند، نابودی آن منبع یا سرزمینی است که مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. این شرایط هم‌اکنون در اکثر شهرهای جهان مطرح است؛ به‌همین دلیل، همه شهرداری‌ها به دنبال منابع درآمدی مختلف، به‌ویژه از نوع پایدار هستند؛ یعنی نهادی که خدماتی بوده و باید درآمد خود را از دریافت هزینه خدمات ارائه‌شده به‌دست آورد، به دنبال تأمین درآمد از طریق است که باز هم وابستگی او را به دریافت‌کننده خدمات، کمتر می‌کند؛ به عبارت دقیق‌تر، شهرداری نمی‌تواند یا نمی‌خواهد هزینه خدمات ارائه‌شده به مردم را دریافت کند. در این شرایط، شهرداری هر روز به هزینه‌های اضافی محتاج‌تر شده و مردم نیز که هزینه‌ای برای خدمات ارائه‌شده پرداخت نمی‌کنند، سطح توقع خود را بالاتر برده و به روش‌های مختلف، نارضایتی خود را ابراز می‌دارند. در این شرایط، ضرورت دارد تا یک تصمیم سخت اتخاذ شود یا شهرداری با همین روند تأمین هزینه با مخرب‌ترین شیوه‌ها، کار را ادامه داده و نارضایتی مردم را به جان بخرد؛ اما شهر را ملک طلق

به شرط عدم درخواست کمک از دولت مرکزی، شهر (اسلامیه) را از ابتدا بنا کردند که اگر نگوییم بی‌نظیر، حداقل کم‌نظیر است (صابری‌فر و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۵). به راستی چرا مردمی که شهرهای عظیم و نام‌آوری را بدون دخالت هر نهاد و مؤسسه‌ای بنا و اداره کرده و سرپا نگه داشته، اکنون به جایی رسیده‌اند که عوارض قانونی خود را به شهرداری‌ها نمی‌پردازند؟ ظاهراً مردم آنجا که عنان کارها را در اختیار دارند و شرایط به قوم و قبیله خودشان مربوط است، به‌خوبی وظایف و مسئولیت‌های خود را به انجام می‌رسانند. تنها در مورد شهر و آنچه از حیطة اختیار آن‌ها خارج شده است، بی‌تفاوتی و عدم‌پذیرش مسئولیت را نشان می‌دهند. حالا سؤال اساسی این است که چرا مردم همان رفتاری که در قبال قوم و قبیله و دوستان و آشنایان خود انجام می‌دهند، برای شهری که مجموعه بزرگ‌تری از همین دوستان و آشنایان است، انجام نمی‌دهند و کاملاً بی‌تفاوت ظاهر می‌شوند؟ به نظر می‌رسد حداقل شهرداری تاکنون نتوانسته است مردم را متقاعد کند که شهر را واقعاً خانه خود بدانند و در اداره و مدیریت آن دخالت کنند. البته که شهرداری در این زمینه فعالیت‌های متعددی انجام داده؛ اما این فعالیت‌ها وافی به مقصود نبوده است (حبیبی و فروغی‌فر، ۱۳۹۲: ۵). بنابراین، باید ابتدا این رفتار، آسیب‌شناسی شود. واقعیت آن است که در شرایط کنونی، مردم شهر را متعلق به خود نمی‌دانند، احساس تعلقی به مکان ندارند و دست به تملک مکان نمی‌زنند و ارتباط عاطفی با مکان و ساکنان آن برقرار نمی‌کنند. به این منظور، ابتدا باید مکان و نوع ارتباط انسان با آن را شناخت. به طور معمول، افراد وقتی در جمع محدود و قلمروی مشخصی کار و فعالیت می‌کنند، سریع‌تر و عمیق‌تر به صمیمت و شرایط عاطفی می‌رسند و بیشتر عقلانیت ذاتی را مورد توجه قرار می‌دهند (صابری‌فر، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

خود را مالک آن می‌دانند. چنین فضاهایی با تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق به محیط (فضای ساخته‌شده از جنبه کالبدی) و به اجتماع (از طریق تسهیل کنش‌های متقابل انسان‌ها با یکدیگر)، حیات مدنی را به کالبد شهر وارد می‌کنند (بهزادفر و محمودی، ۱۳۸۸: ۷۹)؛ به‌همین دلیل، در چند سال گذشته، روند علاقه به سمت توسعه کوچک‌مقیاس بیشتر شده و دیدگاه‌های مختلفی در این ارتباط عرضه شده است. یکی از این دیدگاه‌ها، شهرسازی مردم‌مدار است که عقیده دارد، تغییرات در فضای شهری رخ نمی‌دهد، مگر اینکه توسط ساکنان، با هزینه خودشان و کمک‌های غیردولتی و اغلب موقتی و به‌صورت پیوسته انجام گیرد. شعار اصلی این رویکرد، بازگشت به شهرهاست و می‌توان مصداق واقعی آن را رنگ تعلق بخشیدن به مرز مالکیت عمومی و خصوصی و نیز فضاهای شهری توسط مردم بیان کرد (کتاب‌اللهی و زین‌الصالحین، ۱۳۹۵: ۶۷). شاید به‌همین دلیل است که ادعا می‌شود، شهر تبلور پدیدارشناسانه هنر جمعی مردمی است که در جریان سرپناه‌گزینی خود، غارهای کوچک را به مجموعه‌های فناورانه و تصورناپذیری تبدیل کرده‌اند؛ به‌طوری‌که در طول تاریخ، بدون هیچ مساعدتی از خارج و حتی نهادهای مرکزی، شهرهای خود را مدیریت و بازسازی کرده و حتی دوباره از نوساخته‌اند. شاهد این مدعا در ایران و جهان بسیار بوده و حتی برای یافتن این شواهد، نیازی نیست به گذشته‌های دور سفر کنیم؛ به‌عنوان نمونه، وقتی در اواخر حکومت زندیه و هرج‌ومرج روی کار آمدن سلسله قاجار، زلزله شدیدی شهر کاشان را ویران کرد، این شهر بدون یک ریال کمک دولتی، در کمتر از ۱۰ سال بازسازی و شرایط بهتری از قبل پیدا کرد. حتی در اواخر حکومت پهلوی، وقتی زلزله شدیدی شهر فردوس را ویران کرد، گروهی از مردم علی‌رغم مخالفت نظام حاکم و



زندگی، وجود عملکرد جذاب، بسیار اساسی است. عملکردهایی که با ویژگی‌های چون هنرهای مبتنی بر جامعه، عناصر آموزشی، تاریخی و تعامل اجتماعی، پشتیبانی می‌شوند؛ به‌همین دلیل، برای تملک مکان، زیبایی، نظافت و بازسازی فضاهای عمومی مورد تأکید است؛ اما به نابرابری اقتصادی که می‌تواند بسیاری از معادلات را به هم ریزد، توجهی نمی‌شود (Toolis, 2017: 186). این در حالی است که فریدمن (۲۰۰۷)، این روند را ساختن آینه خویشتن نامیده و هیلی (۲۰۱۰) در این روند ساخت مکان‌های بهتر از طریق تعادل بخشی را مدنظر دارد. پانتر (۲۰۱۰)، هماهنگ‌سازی مدیریت توسعه با کاربری‌های اساسی را مهم‌ترین عنصر تملک مکان تلقی می‌کند.

مادن (۲۰۱۱)، تفکر عمیق به ابعاد اجتماعی و اقتصادی؛ پالرمو (۲۰۱۶)، به زیست‌پذیر و درنهایت کوریج (۲۰۱۹)، بر مشارکتی بودن این روند بیش از سایر عوامل تأکید می‌کنند. از دید این گروه، تا زمانی که شهروندان فرصتی برای برقراری روابط اجتماعی با سایر افراد نیابند و تعاملی برقرار نکنند، آن محیط نقش خود را به‌عنوان فضای شهری ایفا نخواهد کرد (کارمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۱). با توجه به نظریه‌ها و رویکردهای متداول در این حوزه، تحقیقات بسیاری برای مقوله تملک مکان به انجام رسیده است که در این بخش به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود؛ به‌عنوان مثال، میهالیوف و پرکینز (Mihaylov & Perkins, 2014: 81)، در تحقیق خود برای کیفیت فضاهای شهری، بر حس تعلق به‌عنوان نکته کلیدی تأکید داشتند. بعدها پورتز و ویکستروم (Portes & Vickstrom, 2015: 461)، تنوع را مورد توجه قرار داده و در کارهای دی دوندر و همکاران (De Donder et al., 2015: 1483) و گاردنر (Gardner, 2008: 477) به موضوع امنیت و ایمنی تأکید شده است. موضوع آسایش و مقیاس انسانی از نکاتی بود که در کارهای فرانکو و شیتو (Franco & Schito 2020: 135) و عبدالهی و همکاران (۱۳۸۹)،

قابل‌تحقق است. دلیل اصلی این امر آن است که محله‌های شهری سرشار از معانی نمادین و دل‌بستگی‌های عاطفی هستند (حیدری و بهدادفر، ۱۳۹۵: ۱۱۸) و سرزندگی خاصی به حیات جمعی می‌دهند (Pancholi et al, 2018: 696). حتی گروهی محله‌ها را چشم‌اندازی می‌بینند که تمایز در محیط و احساس خاص محلیت در آن‌ها موج می‌زند و همه فعالیت‌ها و وقایع، خلق آن را ممکن می‌سازند. بر این اساس، می‌توان عنوان کرد که محلی‌سازی و احساس کنترل بیشتر بر محل زندگی، تلاشی جمعی است که در طی تعاملات اجتماعی پی‌ریزی و ساخته می‌شود (Strydom et al, 2018: 2). در همین راستا، جین جیکوبز و ویلیام اچ. حضور و در اختیار قرار گرفتن خیابان را با عنوان «چشم در خیابان» مطرح کردند (PPS, 2007: 14)؛ اما این شرایط در بسیاری از کشورها به‌ویژه جهان سوم و از جمله ایران، تحقق پیدا نکرده است؛ زیرا فضاهای شهری به‌طور کل و محله‌های شهری به‌طور خاص، از مالکیت ساکنان خارج شده است؛ یعنی فضاهایی که بایستی با هنرهای مورد توجه مردم، عناصر آموزشی، تاریخی و اجتماعی (Thomas et al, 2015: 74) شکل می‌گرفت، اکنون به کانون اعمال نفوذ نظام‌های سیاسی تبدیل شده است. این در حالی است که تملک مکان فرایندی جمعی برای متناسب کردن فضا با روشی اجتماعی-عاطفی است (Zuma & Rooijackers, 2020: 2)؛ به‌همین دلیل، تملک مکان را فرایندی پایین به بالا و مردم‌محور گفته‌اند (Markusen & Gadwa, 2010: 76). گروهی پا را از این هم فراتر گذاشته و معتقدند تملک مکان بدون مشارکت مدنی، توانمندسازی مردم و ابعاد زیبایی‌شناختی خاص یک فرهنگ و جامعه، غیرممکن است (Webb, 2013: 46). شاید به‌همین دلیل است که انسان‌ها طی مراحل مختلف زندگی، بخش‌های خاصی از شهر را به‌عنوان محل سکونت انتخاب می‌کنند (صابری‌فر و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۵). در این جابه‌جایی‌ها، علاوه بر مسائل کلان

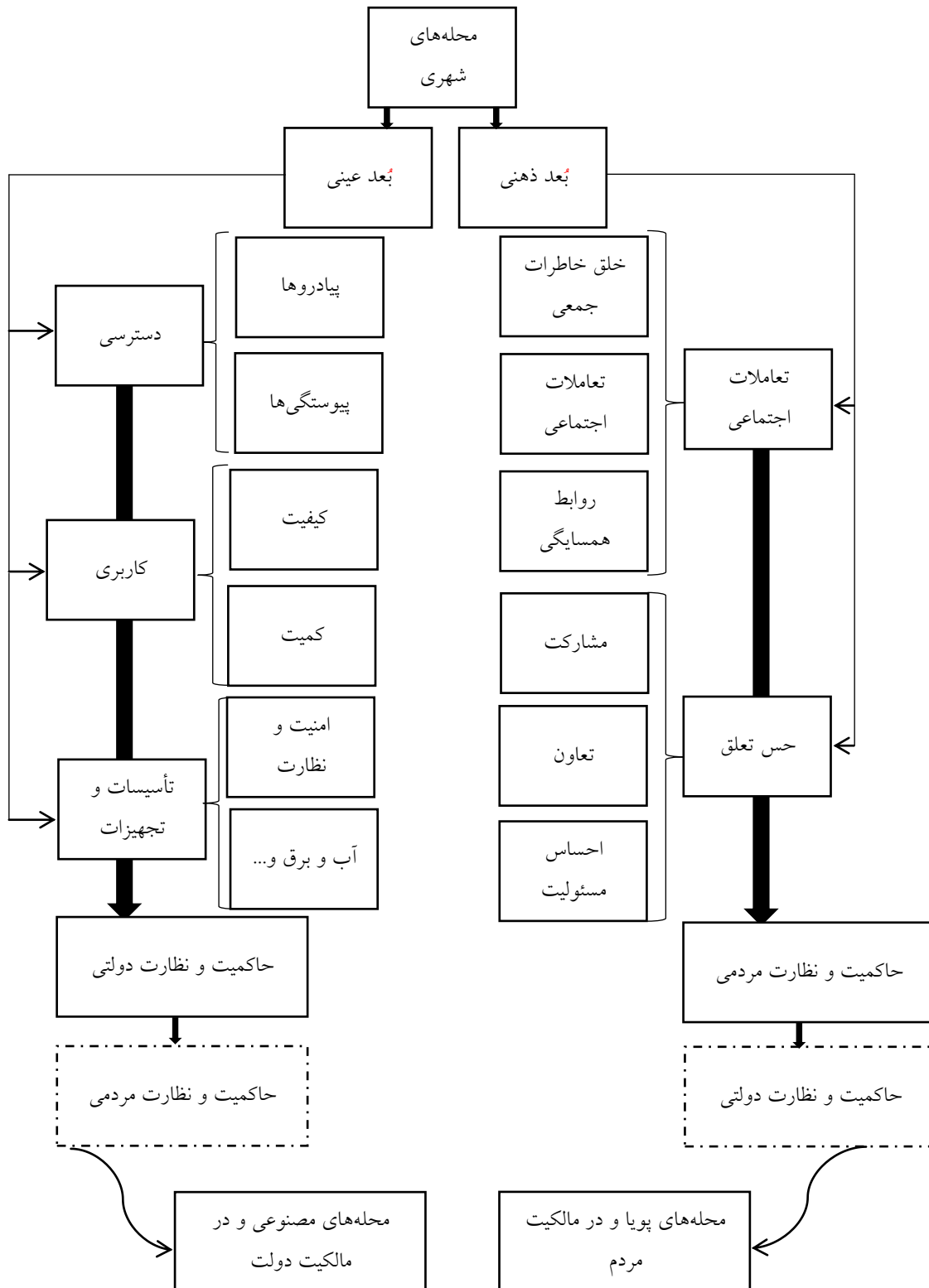
به این مؤلفه‌ها و خصایص مجهز کرد تا گروه افزون‌تری را به روند مشارکت در اداره امور شهر ترغیب و تشویق کرد. مطابق با مبانی نظری تشریح‌شده به نظر می‌رسد مؤلفه‌های ادراکی-معنایی، اجتماعی، مدیریتی-سیاست‌گذاری، کالبدی و اقتصادی، نقش اصلی را در این روند ایفا می‌کنند. بر این اساس، می‌توان مدل مفهومی تحقیق کنونی را به شرح شکل ۱، تهیه و تنظیم کرد.

### روش پژوهش

این بررسی از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی و تحلیلی بود. محدوده مورد بررسی این تحقیق شهر مشهد بود که دارای ۱۳ منطقه شهرداری و قریب به ۱۵۰ محله شهری دارد. به این منظور، ابتدا محله‌هایی مشخص شد که به نظر می‌رسید بیشترین تعلق به مکان را داشته و فعالیت‌هایی را در همین قالب انجام داده‌اند. در مرحله بعدی، تلاش شد تا مؤلفه‌هایی که از نظر مردم، در این ارتباط و تعلق بیشترین اثر را بر جای گذاشته‌اند، تعیین شود. به این منظور، از جمعیت حدوداً ۳/۵ میلیون نفری شهر مشهد، نمونه‌ای به حجم ۳۸۳ نفر انتخاب شد. داده‌های موردنیاز از این گروه، با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته که روایی و پایایی آن با استفاده از نظر متخصصان حوزه برنامه‌ریزی شهری، علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی تعیین شده بود، گردآوری شد. داده‌های گردآوری‌شده، ابتدا خلاصه‌سازی و طبقه‌بندی شد و بعد از کدگذاری وارد نرم‌افزار SPSS شد. ارزش‌گذاری گویه‌ها با بهره‌مندی از مقیاس لیکرت و در ابعاد خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم انجام شد. در نهایت داده‌های تهیه‌شده با استفاده از رگرسیون، مدل‌های فریدمن و انوا تجزیه و تحلیل و در قالب جدول‌ها، نمودار و... ارائه شد.

اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. دسترسی‌ها، پیوستگی فضایی و جاذبه فضاهای عمومی، از جمله ابعاد دیگری بود که در کارهای لیدن (Leyden, 2003: 1546) و رویف و وون (Ruef & Kwon, 2016: 159) جایگاه خاصی داشت. در ابعاد مدیریتی و سیاست‌گذاری مقولات مدیریت و برنامه‌ریزی پایین به بالا؛ ارتباط دانش بومی و ارتقای اجتماعی؛ طراحی نیاز مبنای و نقش دولت در تأمین تسهیلات و تجهیزات ضروری؛ مشارکت؛ روابط همسایگی؛ تعاملات اجتماعی؛ اعتماد؛ عدالت و همبستگی عناصر کلیدی بودند که موضوع تحقیقات وایتکلی و مکینیز (McKenzie & Whitley, 2002: 280)، شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴) و جیکوبز و تیلی (Jacobs & Tillie, 2004: 419) بودند.

ابعاد معنایی با مقولاتی چون هنر؛ خلاقیت؛ رویدادهای ورزشی، هنری، اجتماعی؛ سرمایه اجتماعی و هویت محلی، در کارهای شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴)؛ نقدی و همکاران (۱۳۹۵)؛ کته (Côté, 2005: 221)؛ بروف و همکاران (Brough et al., 2006: 396)؛ آرکودیا و وایت‌فورد (Arcodia & Whitford, 2007: 1) و ویلکز و کوئین (Wilks & Quinn, 2016: 23)، جلب توجه می‌کند. در نهایت، ابعاد اقتصادی با مفاهیمی چون سرمایه‌گذاری، مبادلات اقتصادی محلی و ارتقای استاندارد زندگی، توسط گلسر و همکاران (Glaeser et al., 2002: 437)؛ ایوانز و سیریت (Evans & Syrett, 2007: 55)؛ مکنزی و همکاران (McKenzie et al., 2002: 280)؛ و گروتایرت و همکاران (Grootaert et al., 2004: 45)، تبیین و تشریح شدند. مطابق با شرح ارائه‌شده در بالا، این بررسی در نظر دارد ابتدا وضعیت آمادگی مردم برای مشارکت را مشخص کند. علاوه بر آن، نشان دهد که این افراد در چه محله‌هایی سکونت داشته و این محله‌ها چه ویژگی‌ها و مشخصاتی دارند؛ به طوری که بتوان از این طریق، محله‌های بیشتری را



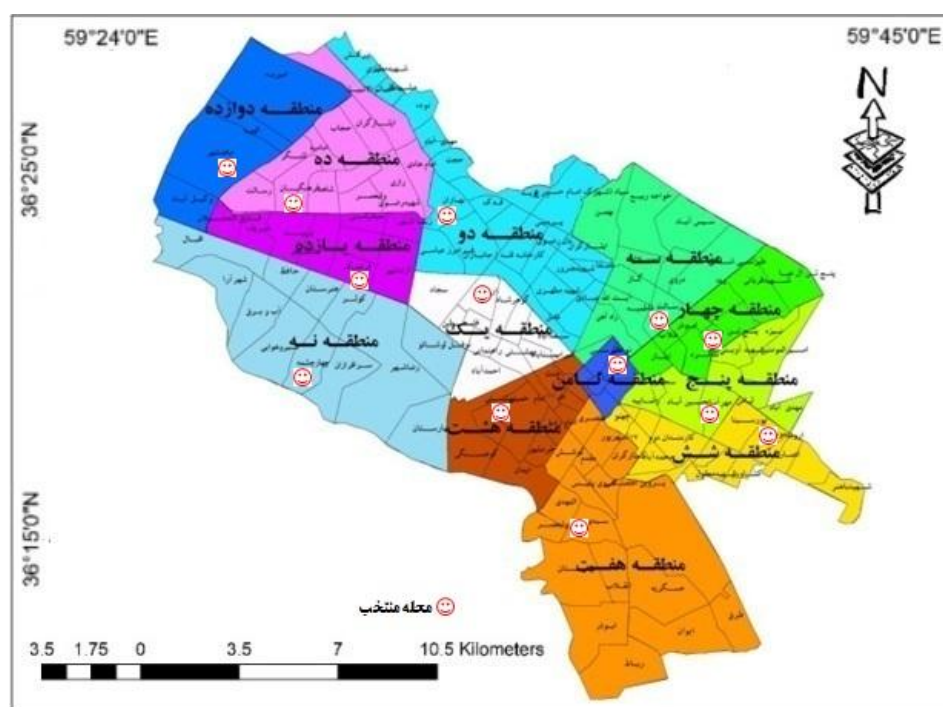
شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۰

کیلومتر مربع و تعداد محله‌ها (۱۵۰ محله)، تنها ۱۳ محله گزینش شد (شکل ۲) و اطلاعات آن‌ها گردآوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (جدول ۱).

### محدوده مورد پژوهش

قلمرو بررسی، شهر مشهد انتخاب شد و به دلیل گستردگی جمعیت (حدود ۳/۵ میلیون)، وسعت (۳۵۱



شکل ۲: محله‌های منتخب از بین مناطق، نواحی و محله‌های شهر مشهد

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۰

جدول ۱: محله‌های منتخب از بین مناطق، نواحی و محله‌های شهر مشهد

منطقه	تعداد ناحیه	تعداد محله	محله منتخب	جمعیت محله
۱	۳	۱۱	ارشاد	۱۱۸۵۶
۲	۶	۲۳	بهاران	۲۱۵۱۱
۳	۳	۱۱	رسالت	۴۵۰۲۳
۴	۳	۱۰	رده	۴۴۱۰۵
۵	۳	۹	مهرآباد	۲۳۳۰۴
۶	۴	۱۵	محمدآباد	۲۳۳۷۳
۷	۵	۱۸	سیدی	۱۱۲۶۶
۸	۳	۱۲	بهشتی	۲۸۴۱۲
۹	۳	۱۲	چهار چشمه	۲۴۷۰۱
۱۰	۳	۱۲	فرهنگیان	۳۴۴۳۳
۱۱	۲	۹	فرهنگ	۳۶۵۸۵
۱۲	۲	۲	جاهد شهر	۴۷۱۲۶
ثامن	۱	۶	طبرسی	۱۶۵۷
جمع	۴۱	۱۵۰	-----	۳۵۳۳۵۲

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵: ۲۵

### یافته‌های پژوهش

همان‌طور که بیان شد، اطلاعات موردنیاز این بررسی از نمونه‌ای به حجم ۳۸۳ نفر از سرپرستان خانوار گردآوری شد. این شهروندان از ۱۳ محله منتخب از

هر یک از مناطق سیزده‌گانه شهرداری مشهد گزینش شده و به‌نظر می‌رسد، نمونه قابل‌قبولی از نظر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و... از ساکنان کل شهر مشهد باشند (جدول ۲).

جدول ۲: وضعیت جمعیت‌شناختی نمونه مورد بررسی

تعداد	بعد خانوار	میانۀ سنی	میانگین درآمد (ریال)	میزان سواد	مدت اقامت، سال
۳۸۳	۳/۶۱	۳۵	۴۵۰۰۰۰۰۰	دیپلم	۱۴

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

در ابتدا و به‌منظور مشخص کردن تفاوت محله‌های منتخب با سایر محله‌های شهر مشهد، برخی از مسائل و مشکلات محله‌های شهری این شهر، مورد بررسی قرار گرفت؛ به‌عنوان مثال، اطلاعات گردآوری‌شده در سال ۱۴۰۰، مشخص کرد که از میان ۱۵۰ محله موجود در شهر مشهد، ۱۳ محله را می‌توان در شمار محله‌هایی قرار داد که حداقل برخی از نشانه‌های تعلق به مکان را در خود دارند. در این محله‌ها، وضعیت شاخص‌هایی چون ناپهنجاری‌های اجتماعی/ رفتاری در وسایل حمل‌ونقل عمومی؛ ناپهنجاری‌های اجتماعی/ رفتاری در پارک‌ها و فضای سبز؛ ناپهنجاری‌های اجتماعی/ رفتاری در پیاده‌روها؛ ناپهنجاری‌های اجتماعی/ رفتاری ترافیکی؛ ناپهنجاری‌های اجتماعی/ رفتاری اجتماعی در سطح محله و آسیب‌های اجتماعی، شرایط بهتری از متوسط شهر مشهد دارند (اکبری، ۱۳۹۵: ۱۹۵). استعلامات انجام‌شده از سامانه ۱۳۷ شهرداری نیز نشانگر آن است که محله‌های منتخب، شکایت‌های کمتر و قدردانی بیشتری از شهرداری داشته‌اند (جدول ۳).

پارامتر دیگری که در گزینش محله‌های منتخب مدنظر بود، آن بود که این محله‌ها در پرداخت حقوق حق‌ شهرداری پیش‌قدم بودند؛ به این معنا که پرداخت به‌موقع و داوطلبانه در این محله‌ها، بسیار بیشتر از سایر محله‌های شهر گزارش شده است. با وجود آنکه تحقیقات مربوط به وضعیت پرداخت عوارض در سطح تمامی محله‌های شهری مشهد به انجام نرسیده است؛ اما برخی از تحقیقات محدود و پراکنده نشانگر آن است که متوسط پرداخت عوارض سالیانه خودرو و نوسازی واحدهای مسکونی در سطح شهر مشهد حدود ۳۵ درصد است (رهنما و قلی‌زاده‌سرابی، ۱۳۹۱: ۴۷)؛ اما این میزان برای محله‌های منتخب حدود ۳۹ درصد است؛ بنابراین می‌توان گفت، این محله‌ها احساس مسئولیت بیشتری نسبت به شهر و محله زندگی خود دارند و به عمران، آبادانی و توسعه محله‌های خود حساسیت به خرج می‌دهند؛ به‌همین دلیل، شادابی، سرزندگی و احساس تعلق در این پهنه‌های به شکل قابل‌ملاحظه‌ای بالاتر از سایر محله‌هاست.

جدول ۳: متوسط تماس‌های ماهیانه شهروندان مشهدی به همراه حوزه مربوط، برای ۵ سال منتهی به ۱۳۹۹

محلله‌های منتخب	متوسط ماهیانه محلله‌ها	متوسط ماهیانه شهر	موضوع	حوزه
۳۹	۴۰	۵۹۶۷	فضای سبز	معاونت خدمات و محیط زیست شهری
۸	۹	۱۳۲۱	آسفالت	معاونت فنی و عمران
۷	۷	۱۰۷۷	ساخت‌وساز	معاونت شهرسازی
۴	۶	۹۲۹	ترافیک	معاونت حمل‌ونقل
۳	۱	۲۲۵	تشکر	حوزه شهری
۱	۱	۱۷۶	زمین‌های بازی	معاونت فرهنگی
۱	۱	۳۳	نحوه برخورد کارمند	معاونت مالی و اداری
۱	۱	۲۱	من کارت	معاونت برنامه‌ریزی
۱	۱	۱۳	انتقاد از عملکرد	شورای اسلامی شهر
۶۵	۶۷	۹۷۶۲		جمع

مأخذ: شهرداری مشهد، ۱۴۰۰: ۱۱

بسیاری از این موارد، دقیقاً نقطه مقابل خواست و اراده مدیریت شهری بوده و همین امر به مردم حس اعمال نفوذ داده است (صابری‌فر و محمدی‌نیا، ۱۴۰۰: ۹۱). جلوگیری از نصب تأسیسات دیپوی زباله، ساخت بازارهای روز، تبدیل فضاهای سبز و باغی به ساخت پاساژ و... تنها نمونه‌ای از اقداماتی بود که به همت شهروندان از عملیاتی‌شدن آن جلوگیری شده بود. در مقابل، شهروندان در مواردی با استفاده از رنگ و المان‌های خاص، محله خود را به یک فضای شهری سرزنده و شاداب تبدیل کرده‌اند که اعمال اراده شهروندان را به‌خوبی متجلی ساخته است. روش‌های ابتکارانه برای دفع فاضلاب، ساخت دیوارهای سبز و... نمونه‌ای از این اقدامات بوده است (زارعی، ۱۴۰۰: ۱۹). با وجود آنکه ملاک‌های متعدد دیگری نیز برای گزینش محله‌های مطالعه‌شده مورد توجه بوده و بر آن اساس، وضعیت این محله‌ها با متوسط شهر مقایسه شد، به دلیل جلوگیری از افزایش حجم مقاله، تنها به همین مقدار اکتفا شده و در این بخش، به این مهم می‌پردازد که واقعاً چه دلایلی یا عواملی باعث شده است که این محله‌ها در بین ۱۵۰ محله شهر مشهد از شرایط بهتر و مناسب‌تری برخوردار باشند.

در گزینش محله‌های موردنظر تلاش شد محله‌هایی انتخاب شود و مورد بررسی قرار گیرد که اولاً افراد نام محل خود را بدانند، ثانیاً تمایل به تغییر محله زندگی در آن‌ها پایین باشد و درنهایت شرایط محله خود را نسبت به محله‌های مشابه، مناسب‌تر ارزیابی کنند. تحقیقات انجام‌شده در این حوزه نشان می‌دهد که حدود ۴۰ درصد از ساکنان محله‌های شهر مشهد ترجیح می‌دهند محل زندگی خود را تغییر دهند، حدود ۲۵ درصد از آن‌ها هیچ‌خاطره خوبی از سکونت در محله خود ندارند، ۱۶ درصد نیز محله محل سکونت فعلی خود را مناسب برای زندگی قلمداد نمی‌کنند و بیش از ۱۵ درصد نیز نام محله خود را نمی‌دانند (اکبری، ۱۳۹۵: ۱۹۵). این در حالی است که در تمامی محله‌های منتخب، شرایط کاملاً برعکس بوده و تمایل به زندگی، خاطرات بسیار و آشنایی کامل با نام و سابقه شکل‌گیری محله، بالاتر از درصدهای اعلام‌شده بوده و در این زمینه، به طور متوسط حدود ۱۵ تا ۳۰ درصد اختلاف وجود داشته است. یکی از نکات قابل توجه در محله‌های منتخب آن بود که در تمامی محله‌ها، حداقل یک اقدام اساسی با حمایت و نقش مستقیم مردم در محل انجام شده و ثمر داده است.

از آنجا که ظاهراً برای رسیدن به چنین شرایطی فعالیت هدفمند و مشخصی توسط شهرداری انجام نشده است، به نظر می‌رسد که این شرایط به دلیل حضور برخی از ویژگی محله‌هایی که شهروندان در آن نقش اساسی داشته، حادث شده است. به منظور بهره‌گیری از همین ویژگی‌ها و ورود محله‌های بیشتری از شهر به این گروه، تلاش شد تا اثر و میزان هر یک از عوامل مؤثر در احساس تعلق و همکاری و مشارکت ساکنان مورد ارزیابی قرار گیرد. با توجه به مبانی نظری تحقیق، مجموعه‌ای از عوامل برای این منظور فهرست و تلاش شد با استفاده از متدهای آماری، اثر واقعی آن‌ها سنجش و تعیین شود. در اولین مرحله و برای آنکه روابط این پارامترها با تملک مکان و ایجاد روابط اجتماعی مستحکم ساکنان تعیین شود، از رگرسیون چندمتغیره بهره‌برداری به عمل آمد. این مدل رابطه خطی بین مجموعه‌ای از متغیرهای

مستقل با یک متغیر وابسته و همچنین روابط بین متغیرهای مستقل را مشخص می‌کند. یافته‌های این بخش نشان داد که ضریب همبستگی ۰/۷۳، مجذور ضریب ۰/۵۴۴ و مجذور ضریب تعدیل‌شده برابر با ۰/۴۸۲ و انحراف معیار برآوردشده نیز ۰/۵۲۹ است. ضرایبی که نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقل و وابسته، همبستگی نسبتاً قوی‌ای برقرار است. ضریب تعدیل‌شده ۰/۵۷۷ است؛ بدین معنا که حدود ۵۸ درصد از تغییرات روابط اجتماعی در محله‌های شهری، توسط ابعاد ادراکی- معنایی، اجتماعی، مدیریتی- سیاست‌گذاری، کالبدی و اقتصادی بوده است. از آنجا که با محاسبات بالا، فقط برخی از اجزا قابل تبیین است؛ از آزمون تی و ضرایب استاندارد برای تشریح اجزای دیگر مدل استفاده شد. برای این منظور، جدول ۴ تهیه و تنظیم شد.

جدول ۴: تعیین ضرایب تبیین ابعاد مختلف بر تملک مکان و احیای محله‌ها

معنی‌دار	T	ضرایب غیراستاندارد		شرح	
		ضرایب استاندارد	بی		
		بتا	انحراف معیار	مقدار ثابت	
			۰/۲۹۵	۰/۳۸۰	
۰/۰۰۰	۶/۹۶۲	۰/۴۲۶	۰/۱۱	۰/۶۸۶	معنایی
۰/۰۰۰	۶/۹۸۴	۰/۳۸۶	۰/۱۱۲	۰/۷۲۳	اجتماعی
۰/۰۰۰	۳/۲۹۱	۰/۲۱۷	۰/۱۰۰	۰/۵۳۸	اقتصادی
۰/۰۴۹	۱/۵۳۴	۰/۱۱۷	۰/۰۹۴	۰/۱۱۸	مدیریتی
۰/۰۳۶	۲/۰۵۶	۰/۱۲۱	۰/۱۰۸	۰/۲۰۳	کالبدی

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

مدیریتی و سیاست‌گذاری قرار دارد. برای سنجش رابطه بین مؤلفه‌های اثرگذار بر متغیر وابسته، ضریب همبستگی اسپیرمن<sup>۱</sup> به کار گرفته شد. به این منظور جدول ۵، تهیه و تنظیم شد. مطابق با جدول ۵ و شکل ۳، همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته مثبت و معنادار است. برای رتبه‌بندی میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌های اثرگذار، از آزمون فریدمن بهره‌برداری شد. نتایج این بخش در جدول ۶، ارائه شده است.

مطابق با جدول بالا، در تمام موارد، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بوده و نشانگر معنادار بودن رابطه تعیین شده است. برای تعیین شدت رابطه، ضرایب استاندارد به کار گرفته شد. ضرایب تعیین‌شده نشان داد که ابعاد پنج‌گانه تعیین‌شده، بر مقوله تملک مکان و احیای روابط اجتماعی اثر قوی و مثبتی دارند. در این جدول، بالاترین ضریب به بعد ادراکی- معنایی مربوط است. بعد از این مقوله، ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و در پایین‌ترین سطح، بعد

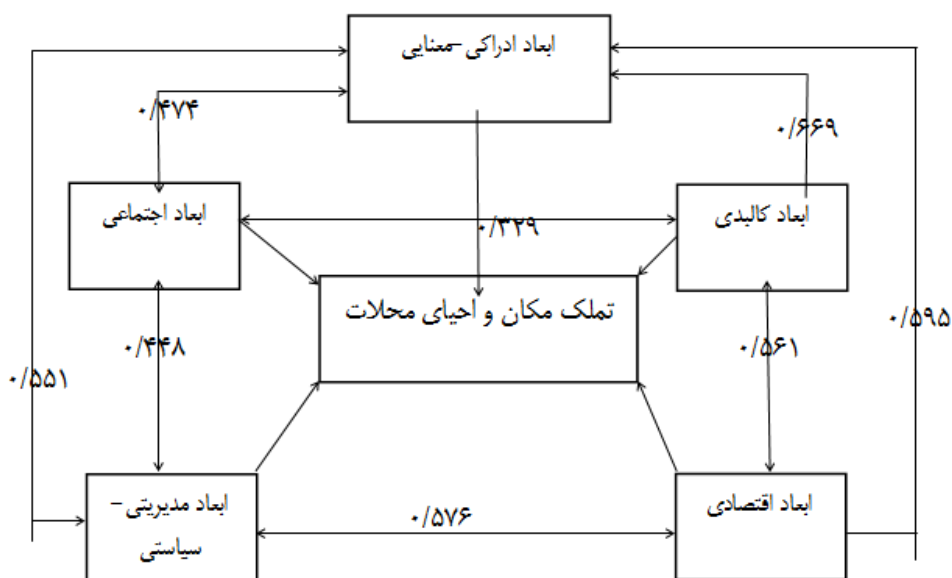
1. Spearman rank (rho) correlation coefficient

جدول ۵: ضریب همبستگی اسپیرمن برای سنجش ارتباط مؤلفه‌های اثرگذار

شرح	کالبدی	اجتماعی	مدیریتی - سیاست‌گذاری	ادراکی - معنایی	اقتصادی
ادراکی - معنایی	۱				
اجتماعی	۰/۴۷۴	۱			
مدیریتی - سیاست‌گذاری	۰/۵۵۱	۰/۴۴۸	۱		
کالبدی	۰/۶۷۰	۰/۳۲۹	۰/۴۶۱	۱	
اقتصادی	۰/۵۹۵	۰/۶۶۴	۰/۵۷۶	۰/۵۶۱	۱

همگی در سطح  $p < 0.01$  معنادار هستند.

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰



شکل ۳: ارتباط بین مفاهیم اثرگذار بر تبیین تملك مكان و احیای محله‌ها

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

جدول ۶: سنجش میانگین رتبه ابعاد اصلی اثرگذار بر تبیین مفهوم تملك مكان و احیای محله‌ها

میانگین رتبه	مؤلفه
۳/۶۷	ابعاد کالبدی
۴/۲۱	ابعاد اجتماعی
۱/۴۹	ابعاد مدیریتی - سیاست‌گذاری
۳/۱۲	ابعاد ادراکی - معنایی
۳/۸۶	ابعاد اقتصادی

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰



مطابق با جدول بالا، ابعاد اجتماعی و اقتصادی مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر متغیر وابسته بوده و بعد مدیریتی - سیاست‌گذاری، کمترین میانگین را به خود اختصاص داده است. جدول ۷ نیز نشان می‌دهد که مشارکت محلی، وجود گذرهای پرجنب‌وجوش در محله، تنوع افراد در محله، طراحی جامعه‌نگر، حس

تعلق و هویت محلی متمایز، بالاترین میانگین را داشته و شاخص‌های پیوستگی کالبدی - فضایی، تسهیل دسترسی پیاده، مبلمان محیطی، آسایش اقلیمی و ایمنی کالبدی، کمترین میانگین رتبه‌ای را به دست آورده‌اند.

جدول ۷: میانگین رتبه شاخص‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم تملک مکان با هدف احیای روابط اجتماعی در محله‌های شهری

رتبه کمتر از ۱۰	رتبه ۱۰ تا ۱۵	رتبه ۱۵ تا ۲۰	رتبه ۲۰ تا ۲۵	رتبه بالاتر از ۲۵
پیوستگی کالبدی- فضایی	آسایش اقلیمی	امنیت خانم‌ها	امنیت کلی	مشارکت محلی
تسهیل دسترسی پیاده	پاسخ نهاد دولت به نیازها	سرمایه فرهنگی	مقیاس انسانی	گذرگاه‌های پرجنب‌وجوش
گسترش اقتصادی	ارتباط دانش بومی و تخصصی	مبلمان محیطی	انعطاف‌پذیری	تنوع افراد در محله
مبلمان محیطی	هنر عمومی	سرمایه‌گذاری عمومی - خصوصی	دعوت‌کنندگی فضای عمومی	حس تعلق
ایمنی کالبدی	خلاقیت	رسیدگی نهادهای دولتی	فضاهای عمومی مناسب	طراحی جامعه‌نگر
	مکان‌های اجتماعی	میزان تعاملات	تعاملات اجتماعی	هویت محلی
	مدیریت پایین به بالا	تنوع فعالیت‌ها	تعامل افراد به روابط اجتماعی	
	دسترسی به فضاهای عمومی	برگزاری رویدادها	فضای گفت‌وگو	
	تنوع کالبدی و کاربری	انسجام و همبستگی	آسایش	
	روابط همسایگی	اقتصاد محلی	ارتقای استاندارد زندگی	

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

برای تعیین میزان تفاوت اثرگذاری عوامل مورد بررسی در محله‌های منتخب، از آزمون F استفاده شد. نتیجه محاسبات این بخش در جدول ۸ ارائه شده است. این اطلاعات نشان داد که در همه ابعاد، تفاوت وجود دارد و این تفاوت در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است. برای تعیین میزان تفاوت از تحلیل آنوا بهره‌برداری شد (جدول ۹). محاسبات این مدل نشان داد که محله رسالت، رده و مهرآباد با میانگین ۳/۳۸ بالاترین میانگین را در شاخص کالبدی و محله محمدآباد، سیدی و طبرسی با میانگین ۲/۶۷ کمترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند. محله بهشتی و فرهنگیان نیز با میانگین ۳/۳۷ بالاترین میانگین را در شاخص اجتماعی و محله محمدآباد، سیدی و طبرسی با میانگین ۲/۶۷ کمترین میانگین را در همین بعد به

خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که محله رسالت، رده و مهرآباد و بهشتی و فرهنگیان با میانگین ۲/۴۷ بالاترین میانگین را در شاخص مدیریتی - سیاست‌گذاری به دست آورده، اما محله ارشاد، بهاران و چهارچشمه میانگین ۱/۹۶ را کسب کرده‌اند و از این نظر، در پایین‌ترین رده قرار دارند. در شاخص ادراکی - معنایی محله رسالت، رده و مهرآباد با میانگین ۳/۰۷ بهترین شرایط را به دست آورده؛ اما در همین شاخص، محله بهشتی و فرهنگیان با میانگین ۲/۵۱ در انتهای فهرست قرار گرفته‌اند. در بعد اقتصادی باز هم محله رسالت، رده و مهرآباد با میانگین ۳/۴۹ بالاترین جایگاه را داشته‌اند؛ اما در همین بعد محله ارشاد، بهاران و چهارچشمه با میانگین ۲/۵۳ کمترین میانگین را به دست آورده‌اند.

جدول ۹: تحلیل آنوا

Sig	F	میانگین squares	df	Sum of squares	شاخص
.۰/۰۰۰	۲۶/۴۱۶	۶/۲۸۵	۳	۱۸/۸۵۶	بین گروهی
		۰/۲۵۹	۲۸۲	۷۳/۱۳۸	درون گروهی
			۲۸۵	۹۱/۹۹	مجموع
.۰/۰۰۰	۲۰/۳۱۲	۴/۵۶۲	۳	۱۳/۶۸۶	بین گروهی
		۰/۲۴۵	۲۸۲	۶۹/۰۳۶	درون گروهی
			۲۸۵	۸۲/۷۲۲	مجموع
.۰/۰۰۰	۱۶/۶۷۰	۶/۶۲۰	۳	۱۹/۸۵۹	بین گروهی
		۰/۴۳۳	۲۸۲	۱۲۲/۰۶۵	درون گروهی
			۲۸۵	۱۴۱/۹۲۴	مجموع
.۰/۰۰۰	۱۱/۲۶۶	۲/۸۸۲	۳	۸/۶۴۶	بین گروهی
		۰/۲۷۹	۲۸۲	۷۸/۶۳۰	درون گروهی
			۲۸۵	۸۷/۲۷۶	مجموع
.۰/۰۰۰	۳۷/۲۲۶	۱۱/۵۲۲	۳	۳۴/۵۶۷	بین گروهی
		۰/۳۳۸	۲۸۲	۹۵/۱۴۲	درون گروهی
			۲۸۵	۱۲۹/۸۰۹	مجموع

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

## بحث

آن‌ها شکل نمی‌گیرد. وقتی چنین شرایطی برای کل شهر متصور باشد، شکل‌گیری محله‌ها و احساس تعلق محله‌ای نیز غیرممکن است. در این شرایط، نه تنها رضایتمندی حاصل نخواهد شد، بلکه شهروندان برای کوچک‌ترین نیازها به دولت و مدیریت شهری متوسل می‌شوند و مجموعه‌ای از بحران‌های ریز و درشت را زمینه‌سازی می‌کنند. اعتراضاتی مانند اینکه آقای رئیس‌جمهور آب به چادرهای زلزله‌زدگان وارد شده یا گاو یا گوسفند ما را سیل در هنگام چرا برده است، از جمله امور شخصی است که شهروندان به دلیل سلب مسئولیت از خود، از نهادهای ملی و محلی طلب می‌کنند. در چنین شرایطی، ایجاد تغییرات بزرگ مشکل و غیرممکن است، اما می‌توان با ایجاد تحولاتی اندک، زمینه انقلاب‌های کلان اجتماعی و فرهنگی را برای مدیریت صحیح و درست شهرها فراهم آورد. یکی از همین تحولات به ظاهر اندک که می‌تواند شرایط را در سطح کلان جامعه کاملاً دگرگون کند، تملک مکان، ایجاد حس تعلق در محله‌ها و افزایش تعاملات و مراودات اجتماعی در شهروندان است (عربی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱)؛ اما رسیدن به این هدف، چگونه و با فراهم‌سازی کدام عناصر، با کمترین آسیب و بیشترین

شهرها همانند بسیاری از اکوسیستم‌های طبیعی، این توانایی را دارند که بدون هر نوع مداخله‌ای از بیرون، نسبت به تأمین نیازهای اساسی خود اقدام کنند؛ اما وقتی دولت‌های مرکزی به درآمدهای بادآورده‌ای چون فروش نفت، گاز یا هر ماده طبیعی دیگری دست پیدا می‌کنند، این اکوسیستم‌های خودپالاینده را به سیستم‌های مصنوعی و نیازمند مراقبت دائم تبدیل می‌کنند. درست همانند اینکه محیط طبیعی رشد و پرورش ماهیان در اقیانوس و دریاها و دریاچه‌ها را در قالب آکواریوم بازسازی کنیم. در این شرایط، دولت‌های پدرسالار، کل جامعه و از جمله زندگی و حیات شهرها و ساکنان آن‌ها را به مالکیت خود درآورده و بدون اتکا به حضور و مشارکت مردم، خدمات و زیرساخت‌های لازم را فراهم می‌آورند. حتی اگر چنین دولت‌هایی برای ابد این منابع را در اختیار داشته و بتوانند نیاز شهروندان را فراهم کنند، ضرر و زیان ناشی از تبدیل شهروندان مالک، به مستأجران موقتی را نمی‌توانند جبران کنند. در چنین شرایطی، شهروندان نه تنها در اداره شهر احساس مسئولیتی ندارند (صابری‌فر، ۱۳۹۹: ۱۴۲)، بلکه اصلاً خود را متعلق به آن مکان و جامعه ندانسته و حس مکان در

راندمان، ممکن است. این پرسش اصلی تحقیق کنونی بود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که در حال حاضر هم برخی از محله‌های شهر، شرایط مناسب و بهتری نسبت به سایر محله‌ها دارند (اکبری، ۱۳۹۵: ۱۹۵؛ صابری‌فر، ۱۴۰۰: ۸۲ و شهرداری مشهد، ۱۴۰۰: ۱۱). در ظاهر به نظر می‌رسد که این تفاوت تصادفی باشد؛ اما وقتی مجموعه عوامل کنار هم قرار می‌گیرد، معلوم می‌شود که این تفاوت، علاوه بر زیرساخت‌های محله‌ها، به شرایط اقتصادی و اجتماعی آن‌ها نیز مربوط است. به همین منظور، در این تحقیق ارتباط این عوامل با وضعیت مشارکت و حساسیت افراد به وضعیت مدیریت و اداره شهر مورد سنجش قرار گرفت. یافته‌های نهایی نشان داد که ابعاد ادراکی - معنایی، اجتماعی، مدیریتی - سیاست‌گذاری، کالبدی و اقتصادی دارای ارتباط معناداری با حساسیت به سرنوشت و اداره شهر دارند. در این میان، بعد ادراکی - معنایی و اجتماعی بیشترین میزان اثرگذاری را دارد. همچنین ارتباط دوسویه‌ای بین این مفاهیم نیز وجود دارد و بهبود شرایط یکی، در سایر موارد مؤثر بوده و در واقع، به نوعی یک چرخه خودتقویت‌کننده است. به طوری که وقتی مردم محله با همبستگی و انسجام به یکی از اهداف خود می‌رسند، عزم و اراده‌شان برای موارد بعدی بیشتر می‌شود؛ به عنوان مثال، در محله چهارچشمه که اهالی فقط درخواست داشتند محورهای عبور و مرور ساماندهی شود، وقتی به این خواسته خود رسیدند، با پیگیری‌های بیشتر توانستند یکی از عظیم‌ترین کارخانه‌های مستقر در محله را ناچار به جابه‌جایی کرده و به جای آن صاحب یک پارک بسیار زیبا و ارزشمند شوند. تحولی که باعث شد ارزش املاک و مستغلات در این بخش چندین برابر افزایش پیدا کند. علاوه بر آن، مشخص شد که در بین محله‌ها، ابعاد اجتماعی و اقتصادی بیشترین اثرپذیری را دارند. این در حالی است که شاخص مدیریتی - سیاست‌گذاری کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود

اختصاص می‌دهد. به طور کلی، تأثیر معنادار شاخص‌های ادراکی - معنایی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و مدیریتی - سیاست‌گذاری بر حساسیت مردم به سرنوشت و اداره شهر تأیید شد. همچنین این اثرگذاری در بستر عمومی هر محله متغیر است. نکته بسیار مهمی که در این تحقیق مشخص شد، آن بود که برخلاف تصور، این فیزیک و ساختار محله نیست که آنها را قادر به تملک می‌سازد، بلکه این اثر بعد ادراکی - معنایی است که این حس را در آن‌ها ایجاد می‌کند. همین عامل نیز زمینه‌ساز سایر پیامدهای مثبت است. علاوه بر آن، احساس تعلق و تملک مکان ارتباط چندانی با میزان درآمد محله‌ها نداشته است. این در حالی است که تحقیقات قبلی (مرصوسی و صاحبی، ۱۳۸۸: ۷۸ و ورشوئی و یوسفی، ۱۳۸۹: ۱۸۰) نشان دادند که اختلاف درآمدی بین مناطق و محله‌های شهر مشهد زیاد است. این یافته، مدل مفهومی تهیه‌شده را مورد تأیید قرار داد و مشخص کرد که روند مدیریت و اداره شهر توسط دولت و به کمک مردم باید به مدیریت شهر توسط مردم و با کمک دولت تغییر کند (صابری‌فر، ۱۳۹۹: ۱۵۸).

### نتیجه

تطبيق مدل مفهومی مستخرج از ادبیات و تجارب جهانی در ترکیب با ماهیت محله‌های شهری مورد مطالعه در محله‌های منتخب شهر مشهد و استفاده تجربی از این مدل، گویای کارایی مدل در ارزیابی میزان تأثیرگذاری هریک از مؤلفه‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم تملک مکان و احیای روابط اجتماعی در سطح محله‌های شهری است. مجموع نتایج این پژوهش از یک سو، چارچوب لازم برای بررسی علمی و منطقی مفهوم مکان‌سازی در محله‌های شهری را فراهم آورده و از سوی دیگر، زمینه اقدامات آینده در راستای احیای روابط اجتماعی در سطح محله‌های شهری را مشخص می‌کند.

## منابع

- اکبری، حسین (۱۳۹۵). شناسایی آسیب‌ها و ناهنجاری‌های شهری به تفکیک محلات شهری، معاونت پژوهشی دانشگاه مشهد. مشهد.
- بهزادفر، مصطفی؛ پیام محمودی (۱۳۸۸). هنجارهای کیفی طراحی فضاهای شهری مردم‌مدار (آزادی‌مدار)، آرمانشهر. شماره ۳. صفحات ۴۸-۳۲.
- [http://www.armanshahjournal.com/article\\_32590\\_be62d6739fbc70ad99cb4f86bd985325.pdf](http://www.armanshahjournal.com/article_32590_be62d6739fbc70ad99cb4f86bd985325.pdf)
- حبیبی، محسن؛ مهران فروغی‌فر (۱۳۹۲). یافتن راهکارهایی برای جلب مشارکت مردم در طرح‌های مرمت شهری بر پایه نظریه بازی، هنرهای زیبا. سال هجدهم. شماره ۴. صفحات ۱۴-۵. <https://dx.doi.org/10.22059/jfaup.2013.51677>
- حیدری، علی‌اکبر؛ نازگل بهدادفر (۱۳۹۵). بررسی وجوه مختلف معنای مکان از دید معماران و غیرمعماران، نشریه باغ نظر، شماره ۱۳. صفحات ۱۲۸-۱۱۷.
- [http://www.bagh-sj.com/article\\_41118\\_accf81afb7fcbbe9dbd50bebb323a27b.pdf](http://www.bagh-sj.com/article_41118_accf81afb7fcbbe9dbd50bebb323a27b.pdf)
- رهنما، محمدرحیم؛ شهرزاد قلی‌زاده‌سرابی (۱۳۹۱). نقش عوارض شهرداری بر قیمت مسکن در شهر مشهد، مطالعات شهری. دوره اول. شماره ۳. صفحات ۴۹-۴۴.
- [https://urbstudies.uok.ac.ir/article\\_2756\\_907f8b926834adec331c74941c9c5b99.pdf](https://urbstudies.uok.ac.ir/article_2756_907f8b926834adec331c74941c9c5b99.pdf)
- زارعی، وحید (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی مدیریت بحران ناشی از روان‌آب‌های شهری در کلانشهرها (مورد مطالعه موردی: منطقه آبکوه مشهد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشگاه پیام نور. مشهد.
- شجاعی، دلارم؛ پروین پرتوی (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقای اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران)، نشریه باغ نظر. شماره ۱۲. صفحات ۱۰۸-۹۳. <http://ensani.ir/fa/article/download/345398>
- شهرداری مشهد (۱۴۰۰). گزارش سامانه ۱۳۷، شهرداری مشهد. مشهد.
- صابری‌فر، رستم؛ نیمه محمدی‌نیا (۱۴۰۰). اثر مداخله اجتماعی بر ارتقای محلات حاشیه‌نشین (نمونه موردی: محله مهرآباد شهر مشهد)، آمایش فضای جغرافیایی. دوره یازدهم. شماره ۴۰. صفحات ۱۰۸-۸۳.
- <https://dx.doi.org/10.30488/gps.2020.202972.3107>
- صابری‌فر، رستم (۱۳۹۹). واکوی احساس نابرابری و اثر آن بر مشارکت شهروندان در اداره کلان‌شهرها (موردشناسی: شهر مشهد)، جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای. سال دهم. شماره ۳۵. صفحات ۱۶۳-۱۴۲.
- [https://gaij.usb.ac.ir/article\\_5573\\_acc4cad4613d8cab76d0acf0f17fe62.pdf](https://gaij.usb.ac.ir/article_5573_acc4cad4613d8cab76d0acf0f17fe62.pdf)
- صابری‌فر، رستم؛ لادن خسروی‌نوزادی؛ حسن بخشایشی (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی شهری بر مدار تجربه، امید دانش. مشهد.
- عبداللهی، مجید؛ جمیله توکلی‌نیا؛ مظفر صرافی (۱۳۸۹). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی. شماره ۷۲. صفحات ۱۰۳-۸۲.
- [https://jhgr.ut.ac.ir/article\\_24452\\_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf](https://jhgr.ut.ac.ir/article_24452_5dc01f8139a906fcc8e0f0f42468ca7a.pdf)
- عربی، زهرا؛ سمیرا طاووسی؛ سمیه موسوی (۱۳۹۵). حس تعلق محله‌ای و نقش آن در مشارکت اجتماعی (مورد مطالعه: تهران، محله آرامنه الف)، مطالعات توسعه اجتماعی ایران. دوره نهم. شماره ۳۳. صفحات ۳۳-۲۱.
- [https://jisds.srbiau.ac.ir/article\\_10523\\_c019cb9110dc8e69970546073cdc1d92.pdf](https://jisds.srbiau.ac.ir/article_10523_c019cb9110dc8e69970546073cdc1d92.pdf)
- کارمونا، متئو؛ تیم هیت؛ استیون تیسدل (۱۳۹۴). مکان‌های عمومی فضاهای شهری؛ ابعاد گوناگون طراحی شهری، ترجمه فریبا قرائی، زهرا اهری و اسماعیل صالحی. انتشارات دانشگاه هنر. تهران.

- کتاب‌اللهی، کسری؛ فاطمه زین‌الصالحین (۱۳۹۵). شناسایی و بررسی جایگاه دیدگاه‌های جدید طراحی شهری از ابتدای قرن حاضر براساس معیارهای رمز مفهوم‌سازی، معماری و شهر پایدار، دوره چهارم. شماره ۱. صفحات ۷۴-۵۹.  
<https://dori.net/dor/20.1001.1.25886274.1394.3.1.5.5>
- نقدی، اسدالله؛ سلمان وحدت؛ حسن سجاذزاده (۱۳۹۵). نقش سرمایه‌های اجتماعی در دل‌بستگی به مکان در محلات سنتی (نمونه موردی: محلات شهر همدان)، نشریه مطالعات جامعه‌شناختی شهری. شماره ۱۸. صفحات ۵۰-۲۳.  
[https://urb.dehaghan.iau.ir/article\\_650733\\_e4e676ee0532876bc9539e83209a588a.pdf](https://urb.dehaghan.iau.ir/article_650733_e4e676ee0532876bc9539e83209a588a.pdf)
- مرصوسی، نفیسه؛ محمدحسین صاحبی (۱۳۸۸). تحلیل جغرافیایی تأثیر اکولوژی اجتماعی بر توسعه کالبدی شهر (نمونه موردی: شهر مشهد)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای. دوره اول. پیش شماره. صفحات ۹۳-۷۳.  
[https://grup.journals.pnu.ac.ir/article\\_30\\_f7d97c9e84f2714369f23622a6d88715.pdf](https://grup.journals.pnu.ac.ir/article_30_f7d97c9e84f2714369f23622a6d88715.pdf)
- ورشوئی، سمیه؛ علی یوسفی (۱۳۸۹). نابرابری اجتماعی در فضای شهری مشهد، مجله مطالعات اجتماعی ایران. دوره چهارم. شماره ۴. صفحات ۱۸۴-۱۵۲.  
[http://www.jss-isa.ir/article\\_23440\\_104077cd44130e88a901ef056598fbc6.pdf](http://www.jss-isa.ir/article_23440_104077cd44130e88a901ef056598fbc6.pdf)

## References

- Arcodia, C., & Whitford, M. (2007). Festival attendance and the development of social capital. In *Journal of convention & event tourism*, Vol. 8, No. 2, 1-18.  
[https://doi.org/10.1300/J452v08n02\\_01](https://doi.org/10.1300/J452v08n02_01)
- Brough, M., Bond, C., Hunt, J., Jenkins, D., Shannon, C., & Schubert, L. (2006). Social capital meets identity: Aboriginality in an urban setting. *Journal of Sociology*, Vol. 42, No. 4, 396-411.  
<https://doi.org/10.1177%2F1440783306069996>
- Côté, J. E. (2005). Identity capital, social capital and the wider benefits of learning: generating resources facilitative of social cohesion. *London review of education*, Vol. 3, No. 3, 221-237.  
<http://dx.doi.org/10.1080/14748460500372382>
- De Donder, L., De Witte, N., Brosens, D., Dierckx, E., Verté, D., & Abuse, P. E. (2015). The Need for a Valid Risk Assessment Instrument. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 191, 1483-1488.  
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.583>
- Evans, M., & Syrett, S. (2007). Generating social capital? The social economy and local economic development. *European Urban and Regional Studies*, Vol. 14, No. 1, 55-74.  
<https://doi.org/10.1177%2F0969776407072664>
- Franco, A., Schito, E. (2020). Definition of Optimal Ventilation Rates for Balancing Comfort and Energy Use in Indoor Spaces Using CO2 Concentration Data. *Buildings*. Vol. 10, No. 8, 135-141.  
<http://dx.doi.org/10.3390/buildings10080135>
- Gardner, K. (2008). Keeping connected: security, place, and social capital in a 'Londoni' village in Sylhet. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 14, No. 3, 477-495.  
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2008.00513.x>
- Glaeser, E. L., Laibson, D., & Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The economic journal*, Vol. 112, No. 483, 437-458.  
<https://doi.org/10.1111/1468-0297.00078>
- Grootaert, C., Narayan, D., & Jones, V. (2004). Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire. World Bank, Working Paper, 18.
- Jacobs, D. & Tillie, J. (2004). Introduction: Social Capital and Political Integration of Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 3, 419-427.  
<http://dx.doi.org/10.1080/13691830410001682016>

- Leyden, K. M. (2003). Social capital and the built environment: the importance of walkable neighborhoods. *American journal of public health*, Vol.93, No.9, 1546-1551.  
<http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.93.9.1546>
- Markusen, A & Gadwa, A. (2010). *Creative placemaking*. National Endowment for the Arts, Washington, DC.
- McKenzie, K., Whitley, R., & Weich, S. (2002). Social capital and mental health. *The British Journal of Psychiatry*, Vol. 181, No.4, 280-283.  
<https://doi.org/10.1192/bjp.181.4.280>
- Mihaylov, N., & Perkins, D. D. (2014). Community place attachment and its role in social capital development. *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*, Adel, Agery.
- Osborne, Martin J. (2004). *An Introduction to Game Theory*, Oxford (Oxford University Press), New York.
- Pancholi, S., Yigitcanlar, T., Guaralda, M. (2018). Place making for innovation and knowledge-intensive activities: The Australian experience, *Technological Forecasting and Social Change*, No. 146, 616-625.  
<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.09.014>
- Portes, A., & E. Vickstrom (2015). Diversity, social capital, and cohesion. *Annual Review of Sociology* 37, No.1, 461-479. [doi:10.1093/acprof:oso/9780198729624.003.0008](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198729624.003.0008).
- PPS. (2017). *What Is Placemaking?* Project For Public Spaces, City, Montihal.
- Ruef, M., & Kwon, S.W. (2016). Neighborhood Associations and Social Capital. *Social Forces*, Vol. 95, No.1, 159-190. <https://doi.org/10.1093/sf/sow053>
- Strydom, W., Puren, K., & Drewes, E. (2018). Exploring theoretical trends in placemaking: towards new perspectives in spatial planning. *Journal of Place Management and Development*, Vol. 11, No. 2, 123-133.  
<https://doi.org/10.1108/JPMD-11-2017-0113>
- Thomas, E., Pate, S., & Rason, A. (2015). The crosstown initiative: Art, Community and Placemaking in Memphis. *American Journal of Immunity Psychology*, No. 55, 74-88.  
<https://doi.org/10.1007/s10464-014-9691-x>
- Toolis, E. (2017). Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public space. *American Journal of Community Psychology*, No. 59 , 184-199.  
<https://doi.org/10.1002/ajcp.12118>
- Wang, Q., Wang, H., Zhang, Z., Li, L., Liu, Y., & Perc, M. (2018). Heterogeneous investments promote cooperation in evolutionary public goods games. *Physica*, No. 500, 570-575.  
<https://doi.org/10.1016/j.physa.2018.02.140>
- Webb, D. (2013). Placemaking AND Social Equity: Expanding the Framework OF Creative Placemaking. *Journal of Entrepreneurship in the Arts*, Vol. 3, No. 1, PP.35-48.  
<https://doi.org/10.1353/artv.2014.0000>
- Wilks, L., & Quinn, B. (2016). Linking social capital, cultural capital and heterotopia at the folk festival. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, Vol. 7, No. 1, 23-31.  
<http://www.routledge.com/books/details/9780415539616/>
- Zuma, B., & Rooijackers, M. (2020). Uncovering the potential of urban culture for creative placemaking. *Journal of Tourism Futures*, Vol. 6, No. 3, 233-237.  
<https://doi.org/10.1108/JTF-10-2019-0112>